

**KSIĄDZ ADOLF PIOTR SZELĄŻEK
– DZIAŁACZ SPOŁECZNY, SUFRAGAN PŁOCKI,
BISKUP ŁUCKI (1865–1950)**

Abstrakt

Rozpocząty 4 marca 2013 roku proces beatyfikacyjny ks. biskupa Adolfa Piotra Szelążka jest wydarzeniem wielkim, nie tylko w życiu Kościoła. Ks. Szelążek rozpoczął dzieło formacyjne najpierw do kapłaństwa, później do biskupstwa w diecezji płockiej, do której był inkardynowany przez większość swego życia. Był też wielkim społecznikiem w różnych okresach historycznych, wybitnym kapłanem, także obywatelem. Artykuł ma na celu przypomnieć najważniejsze jego dokonania, szczególnie związane z Płockiem.

Słowa kluczowe: Bp. A. Szelążek, organizacje społeczno–kościelne, Płock 1905–1939

Ksiądz Adolf Szelążek urodził się 30 lipca w Stoczku Łukowskim jako syn Stanisława (1839–1925) i Marii z Gregorjewiczów. Rodzina Szelążków najczęściej zajmowała się rolnictwem, albo rzemiosłem. Ojciec przyszłego biskupa był urzędnikiem gminnym, a następnie powiatowym, co świadczyło o poczynionym dużym awansie społecznym. Drugi syn, a starszy brat Adolfa – Władysław (1863–1941), ur. 22 października w Żelechowie, idąc w ślady ojca, po ukończeniu Męskiego Gimnazjum Klasycznego w Siedlcach, również obrał karierę urzędniczą. Następnie przebywał w Węgrowie, gdzie jego ojciec był sędzią sądu powiatowego¹.

W Żelechowie, a następnie w gimnazjum siedleckim naukę nauki pobierał także syn Adolf. W r. 1883 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku. Świecenia kapłańskie przyjął 26 maja 1888 z rąk ówczesnego wikariusza kapitulnego ks. bpa Henryka Piotra Kossowskiego (1828–1903)². W opinii przełożonych uchodził za bardzo zdolnego alumna. Po rocznym wikariacie w parafii św. Bartłomieja w Płocku, która w tym czasie była w Płocku jedyną parafią, został skierowany na dalsze studia w Akademii Duchownej w Petersburgu, wówczas jedynej wyższej uczelni kościelnej w Cesarstwie³. uzyskując w 1893 r. magisterium z teologii. Po napisaniu dwóch rozpraw o charakterze apologetycznym *De primatu Romani pontificiis i De revelationibus S. Brigittae Suevicae*, zwrócił na siebie uwagę ówczesnego rektora Akademii ks. Franciszka Albina Symona (1841–1918)⁴, który potem został prekonizowany na stolice biskupią w Płocku, a której nie objął, Ks. Symon polecając wyraźnie zdolnego studenta ówczesnemu ordynariuszowi płockiemu biskupowi Nowodworskiemu (1831–1996)⁵ pisał: „[...] *Odsyłam Waszej Eksceleńcji ks. Szelążka, ale nie Szelążek to, jeno czysty dukacik*”⁶.

Wspomniane rekomendacje, a także powszechnie znana pracowitość ks. Szelążka przesądziły o tym, że biskup Nowodworski zaczął powierzać mu ważne funkcje diecezjalne. W 1893 r. został sekretarzem konsystorza płockiego, a w 1896 r. jego regensem. W 1903 opracował regulamin konsystorza płockiego [*Ordinatio Consistorii Generalis Plocensis*].

Ponadto został egzaminatorem prosynodalnym i przez wiele lat był cenzorem ksiąg. Równolegle w latach 1894–1896 występował w Sądzie Biskupim w Płocku jako obrońca wężła małżeńskiego, notariusz (1897–1902) i asesor (1902–1903).

W 1894 r. został wykładowcą prawa kanonicznego, filozofii, łaciny i wymowy w seminarium płockim. Prawdopodobnie wykladał także teologię pastoralną. W 1903 r. został także ojcem duchownym, co zapewniło mu wpływ na postawy formacyjne młodzieży duchownej.

W tym czasie zasylnął kazaniem wygłaszanymi podczas głównych uroczystości religijnych w katedrze płockiej, które często były ogłaszane drukiem. W wystąpieniach tych wpisywał się w nurt odnowy Kościoła zapoczątkowany za rządów biskupa płockiego M. Nowodworskiego⁷.

Doceniając wkład ks. Szelążka w życie Kościoła płockiego nowy biskup płocki Jerzy Szembek (1851–1905)⁸ mianował go w 1902 r. kanonikiem kapituły katedralnej płockiej, której członkiem pozostał aż do roku 1925. W tejże korporacji kanonickiej kolejno piastował następujące godności: kanoniję bez tytułu (1902–1908), kanoniję teologa (1908–1909), kustosa (1909–1914), kantora (1914–1922) i prelaturę dziekana (1922–1925). Ponadto w 1904 r. został prelatem domowym papieskim, a 1922 r. uhonorowany godnością szambelana papieskiego⁹.

Od 1904 r. przebywał w Petersburgu, gdzie z ramienia kapituły płockiej był członkiem Rzym-

skokatolickiego Kolegium Duchownego. Na tej nominacji niewątpliwie zaważył bp Szembek, który w tymże roku awansował na urząd metropolity mohylewskiego. Szelązek został tamże mianowany jednym z czterech asesorów w Kolegium, któremu przewodniczył właśnie Szembek. Także z nominacji abpa Szembeka został mianowany wykładowcą w arcybiskupim seminarium duchownym w Petersburgu, w którym wyładał: prawo kanoniczne, filozofię, ekonomię polityczną, teologię pastoralną, ascetykę, historię i literaturę polską oraz języki: taciński i francuski¹⁰. W tym czasie, uzyskał doktorat z prawa kanonicznego¹¹.

Z tego okresu pochodzi informacja, że wraz z metropolitą Szembkiem przygotował materiały, które posłużyły do wydania przez rząd carski słynnego ukazu tolerancyjnego z 20 kwietnia 1905 r. Jest też faktem, że osobiście brał udział w tajnych posiedzeniach przedstawicieli episkopatu polskiego z rosyjską delegacją rządową, które zaowocowały opublikowaniem przez cara Mikołaja II wspomnianego ukazu¹².

Jednakże nie wiadomo do końca, jaki jednak wpływ miały te prace na kolejny układ w sprawie statusu seminarium duchownych w Królestwie Polskim, jaki został zawarty między Rosją carską i Stolicą Apostolską w dniu 22 lipca 1907 r.¹³.

Po upływie kadencji ks. Szelązek powrócił do Płocka, gdzie rządy biskupie w latach 1904–1909 sprawował Apolinary Wnukowski (1848–1909)¹⁴. Był to bardzo szczególny okres w dziejach Kościoła płockiego z uwagi na rozgrywający się wówczas konflikt mariawicki, wydarzenia z okresu rewolucji 1905 r. i ich następstwa, postępująca laicyzacja, a także walka z tzw. modernizmem katolickim, co również miało niekorzystne skutki dla diecezji płockiej. Z tym okresem związane było także powstanie Polskiej Macierzy Szkolnej, polskiego szkolnictwa prywatnego oraz mobilizacja duchowieństwa na gruncie społecznym poprzez tworzenie wówczas struktury stowarzyszeń robotników chrześcijańskich i Związku Katolickiego¹⁵.

Z tego okresu pochodzi informacja, że po powrocie do Płocka, do r. 1918 ks. Szelązek był profesorem Seminarium Duchownego. Wiadomo też, że od roku akademickiego 1907/1908 do roku 1918 włącznie, prowadził wykłady z prawa kanonicznego, socjologii, a także z ekonomii politycznej, co w seminarjach duchownych w Królestwie Polskim, raczej było czymś wyjątkowym.

Na przełomie roku 1907/1908 brał czynny udział w tworzeniu z rozmachem przez ordynariusza płockiego bpa Wnukowskiego Związku Katolickim, w którym sprawował czołowe funkcje, zarówno na szczeblu parafii płockiej, jak i Związku Katolickiego Diecezji Płockiej. Niejednokrotnie był też delegatem diecezjalnym w centrali Związku w Warszawie.

12 czerwca 1908 r. biskupem płockim został zastąpiony dla diecezji płockiej i Kościoła w Polsce Antoni Julian Nowowiejski (1858–1941), który zastąpił na tym stanowisku Apolinarego Wnukowskiego (1848–1909), awansowanego z kolei po Szembeku, na stolicę metropolitalną w Mohylewie.

11 stycznia 1909 r. bp Nowowiejski mianował ks. Szelązka rektorem płockiego seminarium¹⁶, którym pozostawał do r. 1918. Za rektoratu Szelązka, niezwykle uroczyste obchodzono w Płocku 200. rocznicę powstania seminarium. Okoliczność ta stanowiła okazję do przeprowadzenia niezbędnego remontu gmachu¹⁷. Z jego nazwiskiem było również związane erygowanie niższego seminarium duchownego (w latach późniejszych występującego pod nazwą – Liceum im. św. Stanisław Kostki). Jego adepci najczęściej wstępowali do wyższego seminarium. W latach 1916–1918 ks. Szelązek był także dyrektorem tej placówki.

Warto w tym miejscu nadmienić, że inspektorem szkoły i wychowawcą internatu został ks. Stefan Walczykiewicz (1886–1940)¹⁸, posiadacz dwóch stopni doktorskich z teologii i prawa kanonicznego, w przyszłości sufragana tupa i najbliższy współpracownik bpa Szelązka. Kaptan ten, działając niewątpliwie z inspiracji ks. Szelązka, przyjął jeszcze w 1914 r. prezesurę w Stowarzyszeniu Robotników Chrześcijańskich wyraźnie deklarując konieczność propagowania w życiu społecznym i politycznym zasad zawartych w encyklice papieża Leona XIII *Rerum Novarum*¹⁹.

W Płocku ks. Szelązek był znany przede wszystkim z intensywnie prowadzonej działalności społecznej. W 1908 r. przejął w Płockim Towarzystwie Dobroczynności prezesurę po ks. prałacie A.J. Nowowiejskim, który został podniesiony do godności biskupiej. Prezesurę sprawował do roku 1918. Jako prezes Towarzystwa Dobroczynności, rywalizował w tym okresie, a także szczególnie w czasie I wojny światowej na polu dobroczynnym i nie tylko – z ks. prałatem Ignacym Lasockim (1860–1933)²⁰. Obydwaj stanowili duet najwybitniejszych działaczy kościelnych z początków XX w. w skali b. Kongresówki.

W 1905 r. przy wspomnianym Towarzystwie ks. Szelązek założył tak zwane Sale Pracy, których statut został zatwierdzony przez władze rosyjskie i które od 1906 roku w nazwie występowały pod patronatem św. Józefa. Pomyślane były jako zaczątek szkolnictwa zawodowego dla chłopców pochodzących z biednych rodzin. Idea Sal Pracy nie stanowiła własnego pomysłu prałata. Pod wpływem salezjanów, w kilku miejscowościach zaczęto organizować Sale Pracy, które miały na celu również wychowanie chrześcijańskie, poprzez kształcenie zawodowe młodzieży męskiej i żeńskiej. Pierwszy taki pomysł został zre-

alizowany w Warszawie przy tamtejszym Towarzystwie Dobroczynności z inicjatywą znanego społecznika ks. Jana Siemca (1846–1919). Podobny zakład, pomyślany jako agenda Towarzystwa Dobroczynności w Płocku postanowili utworzyć właśnie ks. Szelażek. Został uruchomiony dopiero w roku 1908 dla 40 chłopców, a niebawem dla 50, zaś w 1914 r. dla 60 uczniów²¹. Czasowo Sale Pracy znajdowały się pod opieką Związku Katolickiego Parafii Płockiej. Przyjęto wówczas zasadę, że każdorazowy prezes Zarządu Związku Katolickiego jest członkiem Komitetu ds. Sal Pracy przy Towarzystwie Dobroczynności, zaś sam Związek został zobligowany do zbierania i przekazywania składek na cele Sal Pracy.

W 1909 r. władze carskie zabroniły Związkowi zajmować się działalnością oświatową. W praktyce oznaczało to, że Związek zaprzestał wspierania finansowego Sal Pracy, jak również prywatnej maleńkiej szkółki elementarnej Zofii Miłodrowskiej przy ul. Ostatniej w Płocku, oraz czytelnicy parafialnej²². W tej sytuacji, Sale Pracy przeszły ponownie pod egidę Towarzystwa Dobroczynności. Początkowo w Salach Pracy uczono stolarstwa, następnie szewstwa, przejściowo również koszykarstwa, zaś od 1914 r. wprowadzono także naukę czapnictwa. W tymże roku wprowadzono dla wszystkich dzieci naukę rysunku.

Dążeniem ks. Szelażka było utworzenie szkoły zawodowej dla chłopców w całym tego słowa znaczeniu. Władze carskie jednak zwlekały z decyzją. W 1912 r. wyrazili zgodę jedynie na założenie szkoły elementarnej. Ks. Szelażkowi z pomocą materialną na ten cel pospieszyło Towarzystwo Kredytowe m. Płocka, które zobowiązało się do subsydiowania szkoły. W ten sposób chłopcy pobierali naukę bezpłatnie²³.

W 1913 r. na wskutek ogólnych trudnych warunków bytowych mieszkańców Płocka, prałat Szelażek przeciwdziałając sytuacji, powołał przy Towarzystwie Dobroczynności Komitet Opieki nad Nędzą Wyjątkową. Zwrócił się też z apelem do płocczan o dostarczanie odzieży i bielizny na rzecz biednych²⁴.

W II połowie 1913 r. Towarzystwo Dobroczynności nawiązało kontakt z utworzonym w 22 czerwca 1913 r. II Towarzystwem Pogrzebowym w Płocku. Karawan pogrzebowy zakupiony przez Towarzystwo Pogrzebowe został przekazany Towarzystwu Dobroczynności. Uzyskany dochód z jego wynajmu miał na celu zapewnienie dodatkowego dochodu na rzecz potrzebujących²⁵.

Wybuch wojny w 1914 r. wprowadził wiele niedogodności w życiu codziennym mieszkańców Płocka. Towarzystwo Dobroczynności również zostało postawione w szczególnie trudnej sytuacji. Okazało się, że lokatorzy, którzy mieszkali w domach Towarzystwa zaniechali płacenia czynszów, przez co został ograniczony dopływ środków na

działalność statutową Towarzystwa. Następnym etapem tej sytuacji było stanowisko Rady Gospodarczej Towarzystwa, której prezes zapewnił lokatorów, że Rada nie ma zamiaru uciekać się do środków egzekucyjnych. Apelowat natomiast „[...] do uczuć i szlachetności obywatelskiej tych osób, które nie uiszczyły komornego [...] aby wniósły opłaty”²⁶.

Należy zaznaczyć, że za rządów prezesa ks. A. Szelażka przy Towarzystwie działało aż 11 Komitetów o różnych profilach działania. Były to:

1. Komitet Opieki nad Dziećmi i Przytułek dla Sierot – prowadzący: ks. kan. A. Szelażek i dr Al. Zaleski;
2. Komitet Taniej Kuchni i Herbaciarni. – odpowiedzialny Stefan Rutski;
3. Komitet Przytułku dla Starców i Kalek – odpowiedzialny – A. Grabowski;
4. Komitet Opieki nad Chorymi Dziećmi – odpowiedzialny – ks. Fr. Kuligowski i dr Al. Maciesza;
5. Komitet Wsparć i Rozdawnictwa Odzieży – odpowiedzialny – ks. kanonik P. Borniński i Al. Wejss;
6. Komitet Dochodów Niestatych – odpowiedzialny – ks. Fr. Kuligowski, dr Al. Zaleski i J. Rudziński;
7. Komitet Kontroli Członków Towarzystwa – odpowiedzialni Al. Wejss i A. Grabowski;
8. Komitet Pośrednictwa Pracy – odpowiedzialny – Wł. Sztromajer;
9. Komitet Bazarowy – odpowiedzialny – ks. prałat Szelażek, ks. Fr. Kuligowski i dr Al. Maciesza;
10. Komitet Załatwiania Kwestii Prawnych – odpowiedzialny – St. Baliński i J. Rudziński;
11. Komitet Zarządu Domami – odpowiedzialny – Cz. Tyszk²⁷.

W czasie wojny, ze zrozumiałych względów nacisk był położony na działalność znajdujących się w Płocku pod opieką Towarzystwa następujących instytucji:

1. Opieka nad Chłopcami, czyli Zakład św. Józefa przy ul. Teatralnej;
2. Opieka nad Dziewcęcią przy ul. Sienkiewicza (dawna ul. Więzienna);
3. Przytułek dla Starców przy ul. Sienkiewicza nr 180;
4. Tania Kuchnia dla Inteligencji, w domu przy ul. Sienkiewicza Nr 14²⁸.

Zasługą prezesa była również afiliacja przy Towarzystwie Dobroczynności w Płocku takich instytucji, jak „Kropla Mleka”, która faktycznie była pierwszą taką instytucją w Królestwie Polskim, czy też Kolonii Letnich, Komitetu Opieki nad Matkami i ich Dziećmi, które z kolei były jedne z pierwszych w skali nie tylko Królestwa Polskiego, lecz w skali II Rzeczypospolitej²⁹.

Należy nadmienić, że postawa ks. Szelażka stała się również wzorem dla działaczy Żydów-

skiego Towarzystwa Dobroczynności, którzy prowadzili analogiczną działalność wśród żydowskich mieszkańców Płocka³⁰.

Drugim ważnym momentem w życiu ks. A. Szelągka, to wielokierunkowa działalność jako współzałożyciela Parafialnego Związku Katolickiego w Płocku oraz jako prezesa Diecezjalnego Związku Katolickiego. O powołaniu Związku Katolickiego niewątpliwie zdecydowały dwie przyczyny. Jedną z nich stanowiły zalecenia papieża Piusa X zawarte w encyklice *Singulari quadam* – poświęconej związkom zawodowym. W dokumencie tym papież wręcz nakazywał powoływanie stowarzyszeń, których celem było szerzenie zasad katolickich w życiu społecznym. Wzory dla tych organizacji zaczerpnięto z katolickich stowarzyszeń robotniczych w Niemczech, których celem było m.in. zabezpieczenie robotników i młodzieży przed wstępowaniem do syndykatów międzywyznaniowych i innych³¹.

Drugą, rodzimą przyczyną, niewątpliwie stanowił konflikt hierarchii kościelnej z ruchem mariawickim. Plebejskie akcenty w ruchu mariawickim, przesądziły również o charakterze Związku powołanego w Królestwie Polskim. Jego założycielami byli: metropolita warszawski abp Wincenty Popiel, Juliusz hr. Ostrowski, redaktor „Przeгляdu Katolickiego” prałat Szaniawski, mecenas Konstanty Kossakowski i Stefan Godlewski, oraz krenwy metropolity Jan Popiel z Włocławca.

W diecezji płockiej Związek Katolicki powstał z inicjatywy Apolinarego Wnukowskiego, biskupa płockiego. Za datę inicjującą działalność Parafialnego Związku Katolickiego w Płocku przyjmuje się 3 listopada 1907 r. Biskup Wnukowski w piśmie okólnym skierowanym do proboszczów z dnia 23 maja 1908 r., nakazywał im powoływanie kół parafialnych Związku³². Do okólnika został załączony statut Związku³³.

Ks. Szelązek został pierwszym prezesem Zarządu Związku Katolickiego Parafii Płockiej³⁴. 22 maja 1909 r. zrzekł się funkcji. Przyczyną ustąpienia były: zły stan zdrowia, a także, co podkreślał, nadmiar obowiązków. Jego następcą został ks. Stanisław Figielski (1875–1958)³⁵, który w tym czasie występował jako redaktor pisma katolickiego „Mazur”, a następnie „Kurier Płockiego”.

Jednakże, ks. Szelązek w dalszym ciągu uczestniczył w działalności Związku. Ponownie w roku 1911 przejściowo piastował funkcję prezesa Zarządu Związku Katolickiego Parafii Płockiej. Dopiero w 1912 r. zastąpił go na tej funkcji znany działacz społeczno-kościelny ks. Józef Strojnowski³⁶. Natomiast przez cały czas występował jako członek Związku Katolickiego Diecezji Płockiej, zajmując w nim poczesne stanowiska.

Nie wchodząc w szczegóły, za rządów Szelągka, ale także jego następców do wybuchu wielkiej wojny w 1914 r. jako najważniejsze dla

Związku pozostawały następujące sprawy: walka z mariawityzmem, socjalizmem, walka o katolicki charakter Polskiej Macierzy Szkolnej, krytyka tzw. Kółek Staszicowskich wyemancypowanych z Centralnego Towarzystwa Rolniczego, czy wreszcie bezkompromisowa walka z takimi stowarzyszeniami, jak: Towarzystwo Kultury Polskiej, czy Uniwersytet dla Wszystkich. Solą w oku dla Związku, a także popierającej go endecji, była nadmierna aktywizacja ludności żydowskiej, szczególnie w dwóch ostatnich stowarzyszeniach.

W związku z działalnością o. Antoniego Szecha³⁷, Związek rozpoczął również konfrontację z ruchem ludowym. Potępiał kolportaż i czytanie przez włóścian pism związanych z ruchem ludowym, takich, jak np. „Siewba” czy „Zaranie”. Popierał natomiast klerykałne pisma, jak: „Mazur”, „Posiew”, „Gazeta Świąteczna”, „Głos Ludu” i „Pobudka”.

Na tym ideowym froncie ks. Szelązek odgrywał ważną rolę. Co jednak należy mocno podkreślić - wobec adwersarzy politycznych lub ideowych zawsze zachowywał postawę pełną umiarkowania i poszanowania³⁸. Wszelkiego rodzaju konfrontacja była obca naturze tego wyjątkowego kapłana.

Czasowy pobyt ks. Szelągka jako delegata Związku Katolickiego w Płocku na Zjeździe Niemiecko-Katolickiego Związku „Caritasverband” w Dreźnie w 1911 r. który był poświęcony sprawom wychodźstwa, szczególnie z Polski, w rezultacie skutkowało powołaniem do istnienia kolejnej organizacji pn. Towarzystwo Opieki nad Wychodźcami. Było to trzecie stowarzyszenie, po istniejących o podobnych zadaniach już w Krakowie i Warszawie. Autorem statutu był ks. prałat Szelązek, który z kolei, nie wiadomo z jakich powodów, jego autorstwo przypisywał Zarządowi Parafialnego Związku Katolickiego w Płocku. Sam przyznawał, że z zamiarem utworzenia Towarzystwa nosił się jeszcze w 1908 r. W 1913 r. Towarzystwo opublikowało w Płocku *Przestrogi dla emigrantów podane na podstawie najnowszych źródeł*. Nieuczciwa konkurencja na rynku tzw. szyfart i nieuzasadnione oskarżenia pod adresem Towarzystwa przesądziły o tym, że władze carskie, zlikwidowały stowarzyszenie jeszcze przed wybuchem wojny³⁹.

Co ciekawe, w r. 1915 ks. Szelązek został wybrany do Zarządu Kasy Pożyczkowej na Czas Wojny w Płocku. Działal w różnych stowarzyszeniach i związkach o charakterze kulturalnym i oświatowym, m.in. i w Towarzystwie Naukowym Płockim.

Ks. Szelązek był działaczem o zdecydowanych aspiracjach politycznych. Właściwie przez całe życie związany był z obozem narodowo-demokratycznym. W 1912 r. część działaczy wysunęła jego kandydaturę na deputowanego do IV Dumi

Rosyjskiej. Nie cieszył się jednak poparciem władz centralnych Stronnictwa Narodowego. Być może, że o niechęci do niego przesądziła widoczna powściągliwość okazywana przez ks. Szelązka we wszelkich wypowiedziach, jako, że kampania wyborcza była wówczas prowadzona w Królestwie pod hasłami antyżydowskimi. W ten sposób, niespodziewanie, jego kontrkandydatem w okręgu plockim został Jerzy Gościcki (1867–1937) z Warszawy, ziemianin, który w miejscowości Goślice k. Płocka posiadał wzorcowy majątek. Ostatecznie wybory wygrał Gościcki (1879–1946)⁴⁰.

Szelązek był również założycielem Płockiego Towarzystwa Opieki nad Osobami Zwolnionymi z Więzień, tzw. „Patronatu” które powołał we współpracy ze wspomnianym już działaczem endeckim i kościelnym Stefanem Balińskim (1870–1934)⁴¹. W skład Zarządu, oprócz ks. Szelązka jako prezesa, wchodzili m.in. przedstawiciele gubernialnej administracji rosyjskiej (tj., zaborczej), miejscowi działacze społeczni i gospodarczy, bez względu na wyznanie, czy sympatie polityczne, wśród nich pastor ewangelicki. Pod względem narodowościowym i wyznaniowym w Zarządzie występowało 4 Rosjan, 2 ewangelików, z których jeden był aktywistą socjalistycznym, jeden Żyd oraz dwóch przedstawicieli arystokracji. Reszta – to prominentni działacze endecji⁴².

Był także jednym z ważniejszych działaczy utworzonego jeszcze przez bpa plockiego A. Wnukowskiego Towarzystwa Bibliotek Parafialnych w Płocku, które na terenie diecezji zrzeszało 57 placówek. Ks. Szelązek stał na czele tzw. Komitetu Bibliotecznego aż do likwidacji Towarzystwa przez carat, co nastąpiło 12 maja 1912 r.⁴³

W czasie I wojny światowej udzielał się aktywnie przy organizacji szkolnictwa elementarnego i średniego na terenie guberni płockiej. Cel ten podjęta powołana z inicjatywy Gubernialnego Komitetu Obywatelskiego w Płocku Gubernialna Rada Szkolna. Na czele tej instytucji stali: biskup płocki A.J. Nowowiejski i lider płockiej endecji T. Świecki. Istotną rolę w działalności tej instytucji spełniał ks. Szelązek, który od 1915 r. pełnił funkcję sekretarza Komitetu Wykonawczego. Celem działalności Rady było utworzenie w poszczególnych powiatach guberni płockiej sieci szkolnej, a także powoływanie na każdym szczeblu samorządu rad i opiek szkolnych. Ostatecznym celem było objęcie obowiązkiem szkolnym jak największej liczby dzieci i młodzieży. Nie można wykluczyć, że być może jego autorstwa były wydane przez Komitet Wykonawczy Rady i *wskazówki dla wznawienia nauk w istniejących i otwierania nowych szkół początkowych*⁴⁴.

Z tego okresu wiąże się z osobą ks. Szelązka uratowanie historycznej biblioteki, która znajduje

się w zajętej przez wojsko niemieckie gmachu b. rosyjskiego gminnego gubernialnego (późniejszej „Matachowiwni”). Szczególnie cenny był pochodzący jeszcze z 1615 r. zespół, który w otwartej w 1821 r. szkole średniej w Płocku nosił nazwę *Biblioteka Publiczna i Szkolna Województwa Płockiego*. Ks. Szelązek otrzymał od niemieckich władz wojskowych przyrzeczenie, że biblioteka zostanie zabezpieczona, zaś cenny księgozbiór nie zostanie wywieziony do Niemiec, lecz pozostanie w Płocku⁴⁵.

W czasie I wojny światowej zaczął sympatyzować z obozem tzw. aktywistów, czego wyrazem było opowiedzenie się za programem Ligi Państwowości Polskiej. Endecy przyjęli ten fakt z oburzeniem i zupełnie niesłusznie oskarżali go o germanofilizm.

Od 1916 roku brał udział w posiedzeniach Konferencji Episkopatu Metropolii Warszawskiej jako konsultor bpa Antoniego Juliana Nowowiejskiego. Pobytu w tak dostojnym gremium nie pozostawiały bez echa dla dalszej kariery prałata.

Jeszcze za czasów Rady Regencyjnej za zgodą ordynariusza, ale także i Episkopatu Polski został mianowany radcą ministerialnym w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, a następnie Naczelnikiem Wydziału Kościoła Katolickiego w tymże Ministerstwie. Pracował tamże również jako sufragan płocki do 1 stycznia 1925 roku.

W kręgach kościelnych ks. Adolf Piotr Szelązek był postrzegany jako osoba nadzwyczaj pracowita, o szerokich horyzontach myślowych. Wówczas przypadło mu w udziale przygotowanie projektu umowy między Stolicą Apostolską a Rzeczypospolitą Polską. 29 lipca 1918 r. papież Benedykt XV mianował ks. Szelązka sufraganiem płockim⁴⁶. Sakrę biskupią jako tytularny biskup Barki przyjął w katedrze płockiej z rąk biskupa Nowowiejskiego w dniu 24 listopada 1918 r.⁴⁷

Podczas prowadzonych negocjacji w sprawie Konkordatu występował w charakterze rzeczoznawcy, ponieważ był dobrze zorientowany w sytuacji Kościoła w Polsce.

W Polsce Niepodległej bp Szelązek brał również czynny udział w dyskusji nad przyszłą konstytucją RP. Postulował, aby w państwie demokratycznym, Kościół katolicki cieszył się pełną wolnością.

W 1923 r. jako sufragan towarzyszył biskupowi płockiemu A.J. Nowowiejskiemu podczas jego wizytacji *ad limina apostolorum* w Rzymie, co skutkowało również spotkaniem z papieżem Piusem XI, którego poznał osobiście jeszcze jako wizytatora, a następnie jako nuncjusza w Warszawie⁴⁸. Należy w tym miejscu dodać, że jeszcze z Achille Ratti'm (późniejszym Piusem XI) z ramienia Episkopatu Polski współpracował nad pro-

jęciem konkordatu, który został zawarty między Stolicą Apostolską i Rzeczypospolitą Polską 10 II 1925 r.

Pod koniec 1925 r. został prekonizowany na ordynariusza diecezji łuckiej, w której pracował do 1939 r. Rząd w diecezji objął 24 II 1926 r. Diecezja, po zawieszeniu zaborów, a także wydarzeń po odzyskaniu niepodległości, została powołana, a właściwie reaktywowana mocą bulli papieskiej *Vixda Poloniae unitas* z 28 X 1925 r. Wspomniana bulla wprowadzała nowy podział kościelny w Polsce. Diecezja łucka była terenem niezwykle trudnym dla podejmowanych zadań duszpasterskich. Stanowiła konglomerat różnych narodowości i wyznań, nie zawsze do siebie pokojowo nastawionych. Wydawało się, że pelen taktu, mądrości biskup sprosta wielkim wyzwaniom. Rzeczywiście, dwa najważniejsze wydarzenia podjęte przez hierarchę, to: reorganizacja Kurii Diecezjalnej, a także synod diecezjalny, który odbył się w dniach 30 sierpnia – 1 września 1927 r. Podjęte wówczas uchwały miały na celu pobudzenie i odnowę życia religijnego. Zadania te biskup realizował m.in. na drodze budownictwa sakralnego. Za jego rządów w diecezji utworzono 5 nowych dekanatów i ponad 70 parafii, co implikuje budowę odpowiednich ilości kościołów i kaplic. Z danych tych wynika, że niewątpliwie wzrosła liczba wiernych wyznania rzymsko-katolickiego.

Biskup wykazywał również szczególną troskę o poprawę i pogłębienie życia religijnego diecezjan. W katedrze łuckiej i parafiach, zainspirował i stale urządził rekolekcje oraz misje w celu odnowy duchowej wiernych. Starał się wychodzić naprzeciw pojawiającym się potrzebom, aby przez oddaną służbę Chrystusowi i Kościołowi pozyskać dla Królestwa Niebieskiego jak najwięcej dusz. Wiele czasu poświęcał na wizytowanie swej diecezji, poznając potrzeby duchowe i materialne mieszkańców, na miarę możliwości zarządzał ubóstwu i troszczył się o najbiedniejszych.

Poważną troską biskupa była sprawa pozyskania dla Kościoła rzymsko-katolickiego jak największej liczby wiernych. Potencjał dla tego zadania był rzeczywiście ogromny. Dla ok. 4 mln ludności ukraińskiej, białoruskiej i rosyjskiej wyznania prawosławnego, a więc należącej do obrządku słowiańsko-bizantyjskiego utworzono specjalną organizację księży katolickich obrządku słowiańsko-bizantyjskiego, która miała doprowadzić do jedności z Kościołem katolickim. Akcji tej patronowali jezuita: o. Karol Bourgeois i o. Michał Malinowski, a nade wszystko biskup łucki A. Szelązek, który w 1928 r. powołał w Łucku i Dubnej Seminarium Wschodnie dla duchownych katolickich obrządku słowiańsko-bizantyjskiego. Pierwsze parafie obrządku podlegające jurysdykcji biskupów katolickich powstały w Albertynie i Wilnie⁴⁹.

Aby usprawnić oddziaływanie Kościoła i nadać mu charakter społeczny, bp Szelązek w 1928 r. utworzył w Łucku drukarnię diecezjalną. Dzięki niej można było wydawać „Życie Katolickie”, „Miesięcznik Diecezjalny Łucki”, który de facto był organem Kurii Diecezjalnej, a także pismo „Pro Fide”, które było skierowane wyłącznie dla osób duchownych.

Był wielkim czcicielem św. Teresy od Dzieciątka Jezus⁵⁰, którą na mocy dekretu papieża Piusa XI z dnia 14 grudnia 1927 r., ogłosił patronką swej diecezji. Wierzył bowiem, że za wstawiennictwem matki świętej diecezjanie odrzucą to wszystko, co ich zmusza do trwania w marazmie, indyferentyzmie religijnym i niemoralności.

Zastąpił także jako założyciel Zgromadzenia Sióstr św. Teresy od Dzieciątka Jezus (1936). W przestaniu Teresy z Lisieux dostrzegł środek do odnowy poczucia dziecięctwa Boga, które według niego zostało zatarte w duszach ludzkich. 1 sierpnia 1936 roku, powołując do istnienia nową wspólnotę zakonną, pragnął, aby w „czasach braku poszanowania autorytetu, siostry pielęgnowały wśród dzieci i młodzieży dziecięcy stosunek do Pana Boga”. Duchową drogę św. Teresy uczynił regułą ich życia. Dnia 6 października 1936 r. odbyła się I Kapituła generalna. Matką Generalną Zgromadzenia została wybrana s. Maria Kubasiewicz⁵¹.

31 maja 1935 r. biskup Szelązek powołał w diecezji łuckiej bractwo występujące pod nazwą *Religijny Związek Ziemi dla Obrony Wiary i Moralności*. Celem bractwa były sprawy rozwoju formacyjnego członków⁵². Osiągnięć go miano m.in. poprzez organizowanie rekolekcji zamkniętych, a także organizowanie pielgrzymek do Kazimierki na Wołyniu, które było znanym w Polsce miejscem kultu maryjnego⁵³.

Jako biskup brał czynny udział w posiedzeniach konferencji Episkopatu Polski. Ponieważ konferencje odbywały się dość rzadko, dlatego na ogół w różnych sprawach działały specjalne komisje. Biskup Szelązek był członkiem utworzonej w 1928 r. Komisji Prawnej, w skład której wchodziłi wszyscy arcybiskupi i sekretarz episkopatu. Udział biskupa Szelązka jest potwierdzony w tej Komisji także w roku 1937. Od 11 grudnia 1936 r. działał również w Komisji Fundacji Zakładów Opiekuńczych⁵⁴.

W pracach wewnątrz diecezji wiele uwagi poświęcał sprawom związanym z seminarium duchownym. Było to jego oczko w głowie, poza Seminarium Wschodnim, które z kolei, miało za zadanie nawiązanie współpracy w kościołami wschodnimi. Było to jakby pierwsze ekumeniczne wyście biskupa ku braciom odłączonym. Od 1932 r. był konsultorem watykańskiej Kongregacji Kościoła Wschodniego. W 1938 r. utworzył w Łucku Instytut Wyższej Kultury Religijnej.

W 1938 r. obchodził złoty jubileusz kapłaństwa. Uroczystości zgromadziły licznych dostojników duchownych i świeckich. Obecni byli prymas Polski August kardynał Hlond i nuncjusz apostolski w Polsce Filippo Cortesi. Szczególny adres wystosował do jubilatów papież Pius XI, zaś prezydent RP Ignacy Mościcki odznaczył go Orderem Orła Białego⁵⁵.

Druga wojna światowa stanowiła niezwykle bolesny okres dla wszystkich Polaków. Tym bardziej, że wkroczenie 17 września 1939 r. wojsk sowieckich na mocy traktatu Ribbentrop – Molotow było kolejnym rozbiorem państwa polskiego i to niespodziewanym. Wkrótce cały Wołyń znalazł się pod władzą Sowietów. Biskup okazał się wiernym i oddanym Pasterzem swej diecezji. W trudnych wojennych warunkach nie opuścił wiernych w najcięższych chwilach, zachował spokój i ufność w Opatrzność Bożą. Według relacji świadków, postawa ordynariusza łuckiego stanowiła ogromne moralne oparcie dla tych, którzy z trwogą obserwowali bieg historii.

Zgodnie z zarządzeniem nowych władz sowieckich, biskup musiał opuścić patac biskupi, zamieszkać w podrzędnym mieszkaniu, znosząc wszelkie groźby i liczne upokorzenia. Sytuacja nie zmieniła się po zajęciu terenu przez Niemcy hitlerowskie, po wybuchu w czerwcu 1941 r. wojny niemiecko–sowieckiej. Trzy lata okupacji niemieckiej, to czas kolejnych zagrożeń, aresztowań, eksterminacji. Pojawił się też nacjonalizm ukraiński, nieznaną dotąd czynnik, który zaowocował fizyczną eksterminacją Polaków szczególnie na terenach Polesia i Wołynia na niespotykaną dotąd skalę – tj. ludobójstwa. Mimo tych zagrożeń biskup kierował diecezją, jak tylko potrafił i mógł, utwierdzał w wierze i w polskości kapłanów i wiernych.

Po ponownym zajęciu Łucka przez wojska sowieckie, za odmowę opuszczenia diecezji został aresztowany nocą z 3/4 stycznia 1945 r. i umieszczony w więzieniu w Kijowie. W ten sposób w więzieniu znalazł się 80-letni człowiek, dla którego warunki więzienne były z pewnością bardzo poważną dolegliwością. Tzw. „śledztwo”, które w złamaniu wszelkich praw i obyczajów przyzwolono, zostało zakończone odczytaniem aktu oskarżenia i odesłaniem sprawy do Moskwy. W sporządzonym przez prokuratora oskarżeniu czytamy:

Adolfa Szelążka, syna Stanisława [...] *poddać najwyższemu wymiarowi kary – rozstrzelanie z konfiskatą całego osobistego mienia.* Ministerstwo Spraw Wewnętrznych ZSRR 6 maja 1946 r. definitywnie zmieniło wyrok śmierci na przymusową deportację.

Po 16 miesiącach więzienia, w dniu 24 kwietnia 1946 r. ks. biskup dowiedział się, że odzyska wolność, ale musi wyjechać do Polski. Zwolniony 15 V 1946 r. i deportowany na ziemię Polski w jej nowych granicach, przebywał początkowo w Kielcach, gdzie go przyjął ordynariusz kielecki bp Czesław Kaczmarek, niegdyś jego student. Stały pobyt w zamku bierzętłowskim zaproponował Szelążkowi ordynariusz pelpliński bp. Kazimierz Kowalski. Propozycję tą biskup Szelążek przyjął z wdzięcznością. Bierzętłowo, stało się niebawem nie tylko siedzibą samego biskupa, lecz także miejscem oparcia dla wielu kapłanów wysiedlonych z Kresów.

Tamże też, w Zamku Bierzętłowskim biskup zakończył swoje pracowite życie. W czwartek około południa – 9 lutego 1950 roku – nastąpiła spokojna agonia i śmierć wiernego Pasterza – Wygnańca. Do 12 lutego trumna z ciałem ks. bpa A.P. Szelążka przebywała w Zamku Bierzętłowskim, gdzie tłumnie nawiedzana była przez licznych parafian i duchowieństwo. 13 lutego Prymas Polski ks. kard. Stefan Wyszyński odprawił Mszę św. żałobną w kościele św. Jakuba w Toruniu. W swym przemówieniu przedstawił wielkość zmarłego biskupa i jego dzieło, które chlubnie spełnił. Stwierdził, że diecezja Łucka w osobie ks. bpa A.P. Szelążka zyskała nowego, wielkiego ordynariusza przed Bogiem. W pogrzebie wzięło udział około 20 biskupów i 300 kapłanów, w tym wielu duchownych z diecezji Łuckiej oraz rzesze wiernych. Ciało Biskupa zostało złożone w krypcie pod prezbiterium w świątyni św. Jakuba⁵⁶. Życie, śmierć i miejsce wiecznego spokoju biskupa Szelążka, upamiętniają dwie tablice ufundowane przez duchowieństwo i wiernych diecezji Łuckiej, które zostały wmurowane w posadzkę prezbiterium i filar przy wejściu do prawej nawy.

W krypcie tego kościoła, daleko od swojej katedry oczekuje zmarływstania ś. ę p. ks. bp dr Adolf Piotr Szelążek Ordynariusz Łucki, Asystent Tronu Papieskiego (ur. 1 VIII 1865 – zm. 9 II 1950). Zmarł w miejscowości Zamek Bierzętłowski R.I.P.

Przypisy

¹ B. Karwowska CST, W. Rozykowski, L. Zygnier, *Gdy się kocha Boga, kościół, swoją Ojczyznę... Adolf Piotr Szelążek (1865–1950)*. Wydawn. SS Loretanek. Warszawa 2011, [dalej B. Karwowska i inni], s. 15.

² Kosowski Henryk Piotr h. Dołęga – biskup tytularny sejneński, rektor Akademii Duchownej w Warszawie od 7 X 1863, od 1884 r. sufragan płocki, od 1885 także – wikariusz kapituły, od 1890 r. sufragan włocławski, a od 1902 także wikariusz apostolski. Po wyborze na ordynariusza ks. Stanisława Jdzitowieckiego, jego daw-

nego wikarego, zrezygnował z sufraganii. Zasnął jako znakomity rzadca, a także intelektualista i wychowawca młodzieży duchownej. Pozostawił po sobie bogatą twórczość literacką. Zob. A.J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach*. Wyd. TNP. Płock 2010, [dalej, Płock od A do Z].

³ Akademia Duchowna w Petersburgu – wyższa szkoła teologiczna, istniejąca w l. 1842–1918. Kształciła polskich duchownych katolickich z obszarów Cesarstwa. Powstała w r. 1842, po przeniesieniu do Petersburga z Wilna tamtejszej Akademii Duchownej.

4. Szymon Franciszek Albin – sufragan mohylewski, biskup nominat płocki, następnie arcybiskup. Ur. 13 III. Po latach nauki i studiów w Nowogrodzie Wołyńskim, Żytomierzu, Petersburgu i Monachium, uwięzionych w 1864 doktoratem i w seminarium kapłańskim w Rzymie, pracował jako bibliista w Seminarium Duchownym w Żytomierzu, a następnie w Akademii Duchownej w Petersburgu, w której w latach 1884–1897 pełnił funkcję rektora. W 1886 opracował nowe ratio studiorum Akademii Duchownej w Petersburgu. W 1897 przyjął sakrę biskupią. Nominowany na biskupa płockiego, nigdy nie objął płockiej stolicy. Było to następstwem zemsty władz carskich za wydanie w 1897 r. rozporządzenia przeciwstawiającego się zapędom rusyfikacyjnym władz rosyjskich. W reakcji został on przez rząd usunięty z Petersburga. Dlatego zamieszkał w Odessie, skąd w lutym 1894 udał się na pielgrzymkę do Ziemi Świętej. W czasie tej podróży, będąc w Rzymie, uzyskał godność tytularnego arcybiskupa. Po powrocie z pielgrzymki w kwietniu tego roku, zajął się poprawianiem tłumaczenia Biblii ks. J. Wujka. Odbywał także wizytacje pasterskie w archidiecezji mohylewskiej, jak w 1894 w guberni mohylewskiej i w 1896 na Łotwie. Gdy biskupem krakowskim w 1911 został Adam ks. Sapieha, zaproponował apłowi Symonowi objęcie administracji kościoła mariackiego w Krakowie, na co ten w r. 1913 r. przystał. Zm. 26 maja w Krakowie, tamże pochowany. Na epitafium nagrobnym figuruje tytuł „biskup płocki”. *Płock od A do Z*, s. 71. Michał Nowodworski – w 1889 r. prekonizowany przez papieża Leona XIII na biskupstwo płockie. Zastąpił jako jeden z najwybitniejszych przedstawicieli episkopatu Polski w historii. Zob. *Płock od A do Z*, wyd. 3, s. 61–62.
6. Stormulowanie użyte przez ks. Symona, jako pierwsza przyczyna M. Macieszyna. Zob. M. Macieszyna, *Pamiętnik płocczanki*. (oprac. A. M. Stogowska). Płock 1996, s. 388; B. Karwowska i inni, s. 33. B. Karwowska i inni, s. 35.
7. Jerzy Józef Elizeusz Szembek, hrabia – w l. 1901–1903 biskup płocki, następnie aż do śmierci arcybiskup metropolita mohylewski. Zob. *Płock od A do Z*, s. 71–72.
9. W. Góralski, Skład osobowy kapituły płockiej w okresie rządów diecezji arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego [w:] *Archybiskup Antoni Julian Nowowiejski (1908–1914) w pięćdziesiątą rocznicę męczeńskiej śmierci* (red. A. Suski, W. Góralski, T. Żebrowski). Płock 1991, s. 203 i ns.)
10. B. Karwowska i inni, s. 37.
11. Ks. M. Grzybowski podaje, że ks. Szelązek wykładał prowadził w Seminarium w Mohylewie, m.M. Grzybowski, *Adolf Piotr Szelązek, biskup łucki: w 45. Rocznice śmierci (1950–1996)*. „Studia Płockie” T. 24, 1996, s. 188.
12. B. Karwowska i inni, s. 40.
13. Na mocy tego porozumienia, władzę nad seminariami duchownymi uzyskiwali biskupi ordynariusze przy zachowaniu takich imponderabilii, za które uznano: naukę języka, historii i literatury rosyjskiej prowadzoną na podstawie określonych wspólnie z władzami rządowymi podręczników. T. Włodarczyk, *Konkordaty, Wzdasz historii ze szczególnym uwzględnieniem XX wieku*. Wyd. PWN. Warszawa 1974, s. 152.
14. Apolinary Wnukowski – biskup płocki w latach 1904–1909, następnie arcybiskup-metropolita mohylewski. Zm. w Petersburgu. Pochowany 11 czerwca na cm. w Żytomierzu. Cechowało go ogromne przywiązanie do Kościoła i nadmierna zachowawczość w sprawach społecznych. Zob. A.J. Papierowski, J. Stefański, *Płoczczenie znani i nieznanzi, Słownik biograficzny*. T. 1. Wyd. Książnica Płocka. Płock 2002, s. 639. [dalej – *Płoczczenie*, T. 1].
15. A.J. Papierowski, *Działalność społeczna duchowieństwa katolickiego na przykładzie diecezji płockiej w latach 1863–1914*. Cz. II. „Notatki Płockie” 2004, nr 1 (198).
16. *Kalendarium życia Antoniego Juliana Nowowiejskiego biskupa płockiego 1908–1914* [oprac. M.M. Grzybowski]. Płock 1992, s. 25.
17. Seminarium Duchowne w Płocku zostało erygowane przez bpa diecezjalnego Ludwika Bartłomieja Żalskiego w 1710 r., z fundacji sufragana chełmińskiego Seweryna Kazimierza Szuczki. Było to drugie diecezjalne seminarium, obok istniejącego od 1594 r. w Puttusku. zob. W. Müller, *Diecezja płocka od drugiej połowy XVI wieku do rozbiorów [w:] Kościół płocki XI–XX wieku. Jubileuszowa księga pamiątkowa 900-lecia diecezji*. Cz. I (red. J. Kłobuzowski). Wyd. Płockie Wydawnictwo Diecezjalne. „Studia Płockie” T. III/1975, s. 193, 194. T. Żebrowski, *Fundacja i fundatorzy Seminarium Duchownego i Domu Misjonarzy św. Wincentego w*
18. *Płocku*. T. 38. „Studia Płockie” 2010, s. 14.
19. Zob. więcej – Walczykiewicz Stefan [w:] *Płock od A do Z*, s. 521.
20. A.J. Papierowski, *Organizacja i instytucje społeczne i polityczne w Płocku w latach 1905–1914. Studium monograficzne*. Płock 2010, s. 103–104.
21. I. Lasocki – prelat kapituły katedralnej płockiej i kanonik kolegiaty pułtuskiej, wychowawca i opiekun biednej młodzieży, założyciel słynnej „Stanisławowskiej”, Płockiego Towarzystwa Pomocy Uczącej się Młodzieży, Stowarzyszenia Szkoły Udziałowej, współzałożyciel Towarzystwa Naukowego Płockiego i utworzonego przy nim Muzeum TNP. Autor wielu publikacji. W czasie I wojny światowej przewodniczący Komitetu Obywatelskiego m. Płocka. Szerzej zob. *Płoczczenie*, T. 1, s. 335–336.
22. *Zebrań Ogólne Związku Katolickiego*. „Mazur” 1911, nr 6, s. 88–89; *Działalność Związku Katolickiego na terenie ziemi płockiej*. „Głos Płocki” 1911, Ne 88, s. 2. *Ze Związku Katolickiego*. „Mazur” 1911, nr 8, s. 115.
23. A.J. Papierowski, *Organizacja i instytucje*, op. cit., s. 325–326.
24. Tamże, s. 36
25. *Komitet Opieki nad Nędzą Wyjątkową*. „Głos Płocki” 1913, nr 26, s. 3.
26. *I Towarzystwo Pogrzebowe*. „Głos Płocki” 1913, nr 59, s. 2; nr 51, s. 1.
27. *Do Rady Tow. Dobroczynności*. „Mazur” 1914, nr 35, s. 554.
28. A. Grelkowski, *Działalność Katolickiego Towarzystwa Dobroczynności na terenie diecezji płockiej w latach 1882–1932*. „Notatki Płockie” 2002, nr 1/190, s. 5, 6.
29. A. Grelkowski, *Działalność Katolickiego Towarzystwa*, s. 6.
30. A.J. Papierowski, *Organizacja i instytucje*, op. cit., s. 365–370.
31. A.J. Papierowski, *Organizacja i instytucje*, op. cit., s. 420.
32. *Co mówią biskupi o pracy społecznej*. „Mazur” 1914, nr 14, s. 216.
33. *Miesięcznik Pasterski Płocki* 1907, nr 5, s. 132; nr 6, s. 153–154.
34. *Według statutu, celem Związku, obok krzewienia katolickiego modelu życia i walki z propagandą socjalistyczną, było m.in. szerzenie oświaty katolickiej, zakładanie szkół, bibliotek, kółek rolniczych, a także podjęcie kwestii socjalnej w środowiskach pracy w duchu solidarystycznym*. „Mazur” 1908, nr 5, s. 4; A.J. Papierowski, *Działalność społeczna duchowieństwa katolickiego na przykładzie diecezji płockiej w latach 1863–1914*. „Notatki Płockie” 2004, nr 1/198, s. 8–9.
35. A.J. Papierowski, *Organizacja i instytucje*, op. cit., s. 323.
36. Działacz społeczno kościelny, dr teologii, infułat. W omawianym okresie działacz wielu organizacji, jeden z liderów endowacji. W czasie II wojny światowej po internowaniu, a następnie zamordowaniu bpa Nowowiejskiego przez Niemców w obozie śmierci w Działdowie, administrator diecezji płockiej do objęcia rządów w diecezji przez bpa Tadeusza Zakrzewskiego. Do końca pracował jako wikariusz generalny, a także dziekan i proboszcz płocki. Zm. 20 sierpnia w Płocku. Zob. *Płoczczenie*, T. 1, s. 252, 153.
37. Józef Strójnowski (1872–1941) – ksiądz diecezji płockiej, działacz społeczny. Założyciel i prezes względnie członek Zarządu wielu organizacji i stowarzyszeń katolickich w Płocku, m.in. Towarzystwa Oszczędnościowo-Pożyczkowego, dla Rzemieślników Chrześcijan w Płocku, Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich, oddział płockiego Stowarzyszenia Kupców Polskich, Towarzystwa Rozwoju Przemysłu, Rzemiosła i Handlu w Płocku, Stowarzyszenia Spożywczo-Rzemieślników Chrześcijańskich i innych. Zastąpił również jako działacz młodzieżowy, autor licznych artykułów zamieszczanych w prasie płockiej. 1 grudnia zamęczony przez Niemców w obozie zagłady w Działdowie. Szerzej zob. J. Strójnowski [w:] *Płoczczenie*, T. 1, s. 568.
38. Antoni Szech, właśc. Izidor Kajetan Wystouch (1869–1937) – zakonnik, następnie konestabul katolicki. Podjął bezskuteczną próbę pogodzenia założeń społecznych zawartych w encyklice Leona XIII „*Rerum Novarum*” z marksizmem. Po rozejściu się z kapłaństwem, był organizatorem tzw. Kółek Staszcowskich. Działal w strukturach Towarzystwa kultury Polskiej. Po odyskaniu niepodległości pracował w Ministerstwie Pracy i opieki Społecznej. Był współtwórcą założeń ustawy z 19 maja 1920 r. *O ubezpieczeniach społecznych*. Od 1932 r. należał do masonerii. Zob. więcej. A.J. Papierowski, J. Stefański, *Płoczczenie znani i nieznanzi, Słownik biograficzny*. T. 2. Wyd. TNP. Płock 2007, s. 700 [dalej – *Płoczczenie*, T. 2].
39. A.J. Papierowski, *Organizacja i instytucje*, op. cit., s. 309–311.
40. *Z Tow. Opieki nad Robotnikami*. „Głos Płocki” 1914, nr 100, s. 1.
41. Jerzy Gościcki, ekonomista, odbywał studia – rolnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz ekonomiczne na uniwersytetach w

- Niemczech, Anglii i Francji. Zastulony dziaacz Centralnego Towarzystwa Rolniczego, czonek Gubernialnego Komitetu Obywatelskiego w Plocku, W czasie I wojny swiatowej w Rosji, minister rolnictwa w II rzadzcie W. Witosa. Byl autorem wielu publikacji zamieszczanych w prasie regionalnej plockiej i krajowej, Zachowywal przez cale zycie sciste zwiazki z Plockiem. Byl czlonkiem TNP. Zob. szerzej: Jerzy Gosicki [w:] *Ploczanie*, t. 1, s. 189.
- 41 Stefan Baliński, adwokat, szambelan papieski, prezes wielu instytucji gospodarczych i finansowych, dziaacz kulturalno-oswiatowy, wspolzaolozyciel lub czonek takich instytucji, jak: Towarzystwa Opieki nad Robotnikami i Kasy Pozyckowej „Na Czas Wojny” w Plocku, czonek Komitetu Obywatelskiego m. Plocka i Plockiej Rady Opiekunczej, od 1917 prezes Rady Miejskiej Plocka. Zginal smiercia tragiczna 13 maja. Odznaczony m.in. orderem papieskim „Pro Ecclesia et Pontifice”. Zob. *Ploczanie*, T. 1, s. 38.
- 42 *Rozwoj ruchu zrzeszajacego*. „Glos Plocki” 1910, nr 9, s. 1–2; *Zebnanie Organizacyjne Plockiego Towarzystwa Opieki nad Osobami Zwolnionymi z Wiezien*. „Glos Plocki” 1910, nr 17, s. 1.
- 43 A.J. Papierowski, *Organizacje i instytucje spoleczne i polityczne w Plocku w latach 1905–1914. Studium monograficzne*. Plock 2010, s. 47.
- 44 Tamze, s. 90–91.
- 45 T. Swiecki, F. Wybul, *Mazowsze plockie w czasach wojny swiatowej i powstania panstwa polskiego*. Torun 1932, s. 46.
- 46 M.M. Grzybowski, *Kalendarium zycia Antoniego Juliana Nowowiejskiego biskupa plockiego 1908–1041*. Wyd. TNP. Plock 1992, s. 25, 27, 73, 78, 85.
- 47 *Wspolkonsekratorami byli sufragani wlocawscy – biskupi: W, Krynicki i W. Owczarek*. Tamze, s. 87.
- 48 M.M. Grzybowski, *Kalendarium zycia Antoniego Juliana Nowowiejskiego biskupa plockiego 1908–1041*. Wyd. TNP. Plock 1992, s. 132, 133.
- 49 T. Dzialalnosci tej bezskutecznie sprzeciwial sie rzad polski uznajac, ze jest sprzeczna z duchem konkordatu. Sprzeciwy byly rowniez ze strony ludnosci prawostawnej. T. Wlodarczyk, *Konkordaty, Zarys historii w szczegolnym uwzglednieniu XX wieku*. Wyd. PWN. Warszawa 1974, s. 279.
- 50 Przelotem w zyciu bpa Szelazka byl pobyt w Rzymie 29 kwietnia 1923 roku, kiedy to uczestniczyl w beatyfikacji Teresy z Lisieux. Zafascynowany nowa blagoslawiona i jej matq droga, jeszcze w 1924 roku udal sie z pielgrzymka do jej grobu. W Lisieux spedzil dwa tygodnie, modlac sie i zglebiajac doktryne drogi dzieciactwa duchowego Przy okazji poznal rodzone siostry bt. Teresy od Dzieciatka Jezus: Marię (s. Marię od Najswietszego Serca), Paulinę (s. Agnieszkę od Jezusa) i Celinę (s. Genowefę od Najswietszego Oblicza) oraz otrzymal pamiatkowy relikwiarz. Poznanie matej drogi zainicjowalo nowy etap w zyciu duchowym Ordynariusza diecezji luekiej, s. B. Karwowska CST W. Rozykowski L. Zygner, *Gdy sie kocha Boga, Kosciol, swoja Ojczyzne. Adolf Piotr Szelazek (1865–1950)*. Wydawnictwo Siestr Loretanek. Warszawa 2011, s. 70.
- 51 B.E. Karwowska CST, *Ks. bp Adolf Piotr Szelazek wierny swiadek Chrystusa*. Podkowa Leśna 2000.
- 52 W. Mysłkw, *Kosciol katolicki w Polsce w latach 1918–1939*. Warszawa 1966, s. 445.
- 53 W Kazimierce znajdowal sie cudowny obraz Matki Bozej Kazimierzkiej. Samo sanktuarium nazywano Czestochowq Wołyrska. Zob. *Czestochowa Wołyrska*. „Przewodnik Katolicki” 1929, s. 3.
- 54 W. Mysłkw, *Kosciol katolicki w Polsce w latach 1918–1939*. Warszawa 1966, s. 165–166.
- 55 M.M. Grzybowski, *Adolf Piotr Szelazek, biskup lueki w 45. rocznicę smierci (1950–1955)*. „Studia Plockie” nr 24: 1996, s.187–193.
- 56 Tenze, s. 191.

THE REVEREND ADOLF PETER SZEŁĄZEK – A COMMUNITY WORKER, SUFFRAGAN BISHOP of PŁOCK and BISHOP of ŁUCK (1865–1950)

Summary

The beatification proceedings for Bishop Adolf Piotr Szelązek begun on 4th March 2013 are a great event not only in the life of the Church. The Reverend Szelązek began his formative work first to priesthood, then to bishopric in the diocese of Plock to which he was incardinated through the majority of his life. He was also a great community worker in various historical periods, an outstanding priest as well as citizen. This article is intended to recall his most important achievements, especially those related to Plock.